

Istenének (*Hiszed-e még; Ugye, Uram...*), harcosa hazájának (*Magyar Mihály; Mi lesz velünk?*). S híve az emberiségnek. Mely elég régi szó, de talán van annyira régi, hogy egy jóra való költő ne tolja félre, ne lökje eleve szótára salakjába.

Igen, a már majdnem költő Matók Leó derék scriptor, telve jobbat-akarással, lankadt és új erőre kapó érzelmekkel. S övé az elszánás, talán már a jog is, hogy testté, versek testévé építse hasznos fantáziáját és lecserélhetetlen igazságérzetét. Az irodalom küszöbén torpan meg – a lázas, virtuos fiatalembert itt gáncsolta el a kor primitív hatalmi gépezete. E szörnyű díjtétel emeli Matók rövid életét és mártíriumát egyetlen nagy költeménnyé, melynek zárósorait maga az ifjú mondja el perében, az utolsó szó jogán: „A földgolyó akárhogy fordul, / Üzenet lesz e gyáva korbul: / Van még becsület, van marok, / Vannak még bátor magyarok!”

Aki a kurta életpálya autobiografikus részleteire kíváncsi, az

a fotográfiákkal dúsított kötet elő- és utószavában bőséges eligazítást talál. Az utóbbi: tanulmányértékű dolgozat Gyurácz Ferenctől. Az előszó az egykori iskolatárs alanyibb vallomása: érdemes végigolvasni a férfiasan szívhez szóló sorokat, noha szerzőjük, Széll Kálmán némely irodalmi körülményt tekintve nem egészen szabatos. A fiatal életkorról morfondírozva említi például, hogy Arany, Babits vagy Ady „életük derekára értek meg”. Ki hogyan nézi! Mindenesetre tény, hogy Arany az *Elvesztett Alkotmány* és a *Toldi* megírásakor még innen volt a harmincon, mint ahogy a második kötetét jegyző Babits sem töltötte még be a harmadik ikszet.

Nem mindegy, mi kerül (Matók szavaival) Klió hétpecsés könyvébe. Ha már az övé, Matók Leóé egyszeri s oly tragikus.

KELEMEN LAJOS

(*Magyar Nyugat Könyvkiadó, Vasszilvágy, 2010, 90 oldal, 1880 Ft*)

Kultúra

TOMASZ LEM: *Földközeli kalandok*

Stanisław Lem a leghíresebb és legelismertebb science fiction írók közé tartozik, tagja – bár kissé rend-

hagyó tagja – a tudományos-fantasztikus szerzők azon nagy nemzedékének, amely a hidegháború traumáit és az űrkorszak fenyegető, de egyúttal az emberiség horizontját ép ésszel alig felfoghatóan kitá-

gító nagy felfedezéseit szépirodalmi érvénnyel tudta ábrázolni.

Lemnél ez a 20. századi tapasztalat és ez az írói képesség humorral, az űrbéli világokba átültetett, nagyon is valós társadalmi anomáliák szatirikus bemutatásának igényével, a remek eszszéista hatalmas műveltségével és a szarkazmustól sem idegenkedő értelmiségi szellemi bátorságával párosult. Sajátosan kelet-európai alkotó volt (a Sztrugackij testvérek mellett a science fiction talán legfontosabb képviselője a vasfüggönyön innen),

aki a borzalmas lengyel történelem abszurd fordulatait is jelképezte nyugati rajongói szemében. Sok sci-fi írótól különbözött abban, hogy műveinek zsánerezen túlmutató, egyetemes értékét a kortárs kritika is elismerte, Lemet számon tartották, még az általános iskolában is kikerült a képe a kortárs szerzők arcképcsarnokába (igaz, meglehetősen közel a toaletthez).

Hazánk is bővelkedik Lem-kiadásokban, még telefonkönyv nagyságú kötetekből álló összkiadás is létezik, a *Solaris* és a *Kiberiáda* pedig a sci-fi-rajongók fontos tájékozási pontjai. Különösen a *Solaris*, amelyből Tarkovszkij csinált lenyűgöző, majd három évtizeddel később

Steven Soderbergh csapnivalóan giccses filmet (melyekben közös, hogy Lem egyiket sem kedvelte).

A Typotex Kiadó most egy sajátos Lem-kiadást tett hozzáférhetővé. Ezt nem Stanisław írta, hanem egy másik Lem, az író fia, s első-

sorban visszaemlékezés-ként olvasható, mégpedig a gyermek nézőpontjából. Ez a nézőpont furcsa és torz, ugyanakkor mindenkinek ismerős: jelentéktelen dolgokat nagyít fel óriásira, mindennapi szokásokat emel szakrális szépségűvé, mesékkel és hiedelmekkel eleveníti meg a tárgyakat.

A mozaikszerű, néha kissé csapongó elbeszélés lazán követi az író életének kronológiáját, s azon belül a gyermek nézőpontjából különösen izgalmas témákat jár körül, például az utazásokat, a lakóhelyeket, a motorizációt, tehát a 20. századi ember nagy fétisét, a személyautót. Megismerhetünk néhány korfestő kalandot Lem első autójával, az NDK-gyártású P-70-nel, találkozhatunk az első színes televízióval, a nyugati utak számos kellékével és általában az utazás és a szabadság egylényegűségének e nemzedék számára oly szorongató élményével.

Az anekdotikus, személyes hangú, az apát szeretettelien, de egy kis generációs szemtelenséggel bemu-

tató szöveg csattanós, bár a poémok nem mindig erősek vagy nem mindig érthetőek, ahogy az időrendhez való, kitérők és hiányok utáni visszatalálás is néha sikerületlen. Gyanítom, hogy helyenként a fordító sem tudta teljes mértékben átültetni a sztorik sajátos lengyeliségét, még ha az értelmezést lábjegyzetek segítik is (ha például az olvasó sosem hallott volna a Szolidaritás nevű mozgalomról).

Aki élt a szocializmus évtizedeiben (és esetleg azért lett sci-fi rajongó, mert „tudott a sorok között olvasni”), vagy aki érdeklődik a korszak iránt, különösen kedvelni fogja ezt a könyvet, hiszen a kis-sé bogaras Lem úr és családja mindennapi küzdelmei a kényelmes életért igen jellemzőek – a hiánygazdaság okozta frusztrációk egész tárházát adja a szerző e könyvben, amelyből az emigráció élethelyzetét is megismerhetjük. Lem hazai hívei pedig számos adalékkal gazdagodnak, melyek a könyveket formáló műveltségélményről, tapasztalatokról árulkodnak.

A könyv legizgalmasabb részei a Stanisław Lem levelezéséből vett, rendkívül szellemes idézetek, a szépirodalmiság határán lévő alkalmi szövegek, versek, bizarr és a kort fricskázó „tollbamondások” vagy a táblázat, amely *A science fiction horrorok zsebkalkulátora* címet viseli. És persze a kedves család fotók, amelyek nagyban hoz-

zájárulnak a könyv intimitásához, s amelyek szívszorítóan idézik fel az olvasóban, hogy milyen rettenetesen nehéz az elmúlást elfogadni.

KÉPES GÁBOR

(Fordította *Jakab Valéria*,
Typotex Kiadó, Budapest, 2010,
254 oldal, 2500 Ft)

MARIO VARGAS LLOSA:
Utazás a fikció
birodalmába
Juan Carlos Onetti világa

„Tegyük fel, hogy még nem létezik az idő” – kezdi történelem előtti történetmesélését a beszélő, Mario Vargas Llosa. Csupán „prelogikus lüktetés”, „meg-megriadó véráram” és „együttlétezés”, veszély és rémület uralkodik: az első tapasztalat a létre eszmélés során. A Nobel-díjas szerző ezúttal egy gazdag mélylélektani-antropológiai utazásra hív bennünket, hódolva a dél-amerikai történetmondás gazdag hagyománya előtt, egy „kődös” és „fegyvelmetlen” uruguayai író történelmi-társadalmi traumáktól áthatott, reményvesztett szárnyacsapkodását, írói fortélyait csomagolva esszébe. A fikció művésze, Juan Carlos Onetti egyedülálló, korát meghaladó lassú, belső, prousti időkezelése indokoltá teszi az antropológiai utazást: a történetmondás